

BRANKO ČEĖEC

A horvát irodalom és a megdicsőülés montírozása

Egyes becslések szerint körülbelül ugyanannyi horvát él a Horvát Állam területén, mint ezen kívül. A térségen végigsöprő repressziók hullámai és a totalitarizmus teljes arzenálja a *haza elhagyását* nemzeti szindrómává változtatták, való igaz a többi dél-európai nemzet is részesült e tapasztalat áldásaiból. Sőt, pl. az olaszokkal összefüggésben már majdnem minden adat a rendelkezésünkre áll – ennek ellenére a horvát *elvándorlási szindróma* a véletlenek szintjén ragadható meg, melyek a kivándorlás problémájára is hatással voltak. Tudvalévő, hogy Horvátország történelmének nagy részét az államalapítás folyamatára tékozolta, az utolsó fél évszázadot *állam-formaként* a kommunista diktatúra alatt élte át, nélkülözve az államiság bármely attribútumát. A kivándorlás klasszikus formáitól elkülönítő tényezők a kivándorolt horvátokat a *melankolikus vágy népévé* változtatták, kik a *hazaként* ismert földarabban kapcsolatban *nosztalgikus reflexekkel bírnak*, amiről viszont soha sem lehetett tudni, hol végződik, viszont életük imperatívusza mindig is ez maradt: *visszatérni hozzá*.

Tekintettel a tengerre, talán még mindig nem tudni, hol is végződik az a bizonyos földdarab, de az a tény, hogy kétségtelenül létezik valami, amit Horvát Államnak hívnak, perspektívaváltást tesz szükségessé a hazájukban és a külföldön élő horvátok számára egyaránt, akik a világon szétszóródva évszázados kilátástalanságban tékoztak véruket és izzadságukat. Az ilyen körülmények között „kivándorolt Horvátország” egyszerre kíváncsian saját portájára sietett, akárcsak a zsidók Izraelbe, hogy learassa a hosszan tartó szenvedésért járó babérokat. Ám ez a föld, a hön áhított haza, mely amúgy is meglehetősen szegény, ráadásul időközben barbár háború dúlt rajta, azzal az egészen szédületes talánnyal együtt, hogy vajon miként lehetne megakadályozni a kommunista bürokrácia mechanizmusának újjáéledését, igazán keveset tudott nyújtani. A dolgok mai állása szerint, pusztá léte képezi a legnagyobb értékét. Bár a média zsúfolásig tömve a Nyugat fellegzős szózataival és ígéreteivel, tény, a függöny még mindig nem gördült föl, és az előadás nem vette kezdetét. A nyugati gazdaságok bejáródott mechanizmusai között üzletileg sikeres határon kívüli horvátok lényegében a hazával való legelső összetűzéskor elvesztették az illúziót, hogy a hazai terepen gyors sikert és meggazdagodást érhetnek el.

Távolí vidékeken ugyanakkor sok horvát nemcsak sikeres üzletemberré vált, hanem politikai emigránssá is, kik világszerte missziókat hoztak létre, hogy megteremtsék egy szabad horvát állam létrejöttének feltételeit. Horvátország ma tele van visszatérőkkel, a Horvát Tavasz száműzöttjeivel: költőkkel, professzorokkal, művészekkel, újságírókkal, akik a bolsevizmus romjai helyett a külföld függetlenségét választották. Ötven évig tartó

száműzetés után természetesen itt van a Pavelić-rezsimet túlélő kevés aktivista éppen úgy, ahogy az UDBA és a Titkosszolgálat rutinszerű razziáinak áldozatul esett emberek többsége. Most már valójában mindennek rendben kellene lennie. Az igazság kielégítve, az emberek visszajöttek, meg kell adni nekik a megérdemelt tiszteletet, és biztosítani kell, hogy hátralévő életüket itthon illő módon tölthessék el. Nos, ezzel talán *el van rendezve a tartozás* az elszenvedett igazságtalanságokért, vagy talán a legnagyobb büntetés mégiscsak az volt: a kommunizmus alatt élni végig fél évszázadot? Az emigráció mégiscsak individuális döntés. A menekülésnek köszönhetően valószínűleg sok fej a nyakakon maradt, rengeteg csontot megkíméltek a zárkák penészétől és homályától. Köztünk tevékenykednek azonban olyanok is, kiknek életútját bolsevik kazamaták bélyegei éktelenítik, de szinte senki sem teszi fel a kérdést, mi közük is van nekik a horvát állam létrejöttének megalapozásához.

Sőt, a horvát irodalom egyik jelentéktelen menekültje, aki sikeresen végigbóklásztta az egész világot, most teljesen alaptalanul azt bizonygatja, hogy ebben ő játszotta a legnagyobb szerepet. Pomponos parádék és tekintélyes meghívottak emelik egyszerre a közepszerű költőt Antun Gustav Matoš, Augustin Ujević, Antun Branko Šimić, Dragutin Tadijanović fölé, ráadásul beárnyékolnak olyan domináns poétikai irányvonalakat is, melyeket a második világháború után Slavko Mihalić, Danijel Dragojević, Vlado Gotovac és Ivan Slamnig neve fémjelez. De még a vitán felül álló Ranko Marinkovićnál is megkísérlik többre értékelni a termékeny, ám némiképp kiüresedett Mile Budakot, és akkor a hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek generációiról még nem is beszélünk.

A centrum új irodalmi komisszárjainak sikerült mindenről, még magukról, illetve saját szövegeikről is megfélekezniük – ugyanakkor ez nem mondható el a periférián lévőkről. Az iránymutogató kritikusok most horvát írók generációinak sokéves munkáját értékelik le, csak azért, hogy bebizonyítsák, állítólag politikai indokok miatt a horvát irodalom legjava a határ túloldalára került. Ez a kisebbségi komplexus, ez a sznob ömlengés, amely minden szomszédból érkező jelenségnek csodálattal adózik, tökéletesen rávilágít a nyilvánosság egészében ismét teret hódító *szolgalelkű horvátság* koncepciójára. E komplexus természetesen nem kizárólag a művészeti és kulturális szférára jellemző, noha a helyzet ma itt a legveszedelmesebb. Mert amíg a rigid bolsevizmus fojtogatta alkotók nemzetközi viszonylatban szintén jelentőset tudtak alkotni, addig tény, hogy az NDH (Független Horvát Állam) egyik volt tekintélyessége, aki emellett egyébként költő is, és ötven évet töltött el pl. francia, spanyol, latin-amerikai vagy újjélandi irodalmi területeken, egyáltalán nem részesült semmilyen irodalmi-művészeti elismerésben. Mi több, az emigráns irodalom bebetonozta magát az elmenetelkori pozíciójába, ami már *a priori* kizárta őt az élő horvát irodalom korpuszának vérkeringéséből, mely a kommunizmus legsötétebb időszakában is egyszerre tudott nemzeti és európai lenni. Egyértelműen tanúsítja ezt számos párhuzamos olvasat, melyekből kiviláglik a folyamatos korrespondencia, meg a szimultán poétikai folyamatok és érdeklődések megléte. Valójában senki sem tagadhatja, hogy pl. Mihalić, Slamnig és Dragojević európai formátumú költők, ugyanakkor a horvát emigránsok irodalmának teljes korpuszát nehéz volna egy viszonylag flexibilis nemzeti standardon kívül kontextualizálni. Egyébként ez lenne az irodalomkritika és a historiográfia legfőbb feladata. Ahelyett, hogy ideologikus célzattal világgá kürtölik az érdemeket, és szobrot állítanak a hatalom új kivételezettjeinek, sokkal hasznosabb lenne megterem-

teni a horvát irodalom globális térnyerésének feltételeit, ami mégis kevésbé emigráns, mint a nemzet, amelyhez tartozik. A horvát író ugyanis mindig öntudatos viszonyt ápolt saját nyelvével és szülőföldjével, és csak igazán kivételes körülmények között hagyta el saját pátriáját. Ezért teljesen inkorrekt egy horvát alkotótól irodalmat követelni ott, ahol semmikor sem tudott rátalálni autentikus beszédmódjára, és ahonnan sohasem új öltönyben és lakkcipőben érkezett.

KOLLÁR ÁRPÁD fordítása

ZLATKO KESER: ARC (1996)